कक्षा नौको नेपाली किताबमा आधारित नमुना नेपाली शब्दकोश

इन्दिरा शर्मा

परीक्षा क्रमाङ्कः २०४००१९/२०६९

क्याम्पस क्रमाङ्क : १००/०६८

त्रि.वि. दर्ता क्रमाङ्क. : ९–२–१–७१५–२००४

नेपाली शिक्षामा स्नात्तकोतर तहको उपाधिका लागि प्रस्तुत
शोध प्रस्ताव

त्रिभुवन विश्व विद्‌यालय, शिक्षाशास्त्र सङ्काय

श्री कनकाई बहुमुखी क्याम्पस

नेपाली शिक्षा विभाग

सुरुङ्‌गा, झापा

सन् २०१७ (वि.सं.२०७३)

प्रतिबद्धता पत्र

प्रस्तुत ***कक्षा नौ को हाम्रो नेपाली किताबमा आधारित नमुना नेपाली शब्दकोश*** शीर्षकको शोधपत्र मैले सम्बन्धित पक्षमा अध्ययन गरी तयार पारेको हुँ । यसमा भएका तथ्य सबै प्रामाणिक हुन् । यो मेरो मौलिक प्रस्तुति हो अन्यथा भएमा म कानुन अनुसार दण्डित हुन तयार छु ।

शोधार्थी
इन्दिरा शर्मा
एम.एड. दोस्रो वर्ष

श्री कनकाई बहुमुखी क्याम्पस

कनकाई नगरपालीका –२, सुरुङ्गा, झापा

निर्देशकको सिफारिस पत्र

नेपाली भाषा शिक्षा विभागअन्तर्गत स्नातकोत्तर तह दोस्रो वर्षको नेपाली भाषा शिक्षा विषयको नेपा. शि. ५९८ पाठ्यांश प्रयोजनका लागि प्रस्तुत *कक्षा नौको नेपाली किताबमा आधारित नमुना नेपाली शब्दकोश* शीर्षकको शोधपत्र शोधार्थी **इन्दिरा शर्मा**ले मेरो निर्देशनमा तयार पार्नुभएको हो । उहाँले निकै लगन तथा मेहनतका साथ गर्नुभएको प्रस्तुत अध्ययन सन्तोषजनक भएकाले आवश्यक मूल्याङ्कनका लागि सिफारिस गर्दछु ।

२४ डिसेम्बर २०१६

....

शोधनिर्देश

(से**रबहादुर वानिया**)

कनकाई बहुमुखी क्याम्पस

शिक्षाशास्त्र सङ्काय

सुरुङ्गा, झापा

कृतज्ञता ज्ञापन

कक्षा नौको नेपाली किताबमा आधारित नमुना नेपाली शब्दकोश शीर्षकको शोधपत्र त्रिभुवन विश्वविद्यालयबाट सम्बन्धनप्राप्त कनकाई बहुमुखी क्याम्पस शिक्षाशास्त्र सङ्काय नेपाली भाषा शिक्षा विभागअन्तर्गत स्नातकोत्तर तह दोस्रो वर्षको नेपाली शिक्षा विषयको नेपा. शि. ५९८ पाठ्यांशको प्रयोजनका लागि तयार पारिएको हो ।

नेपाली भाषामा शोध कार्य वा शैक्षणिक प्रयोजनका लागि यस्ता कोश निर्माण गर्ने कार्य हुन थालेको लामो समय भएको छैन । त्यस्तै नेपाली वर्ण विन्यासका विषयमा विवाद हुदा हुँदै पनि यही चुनौतीको सामना गर्न मैले कोश निर्माणलाई नै शोध कार्यको विषय चयन गरेको हुँ । प्रस्तुत शोध कार्य सम्पन्न गर्न कुशल निर्देशन दिई निरन्तर सहयोग गर्नुहुने मेरा शोधनिर्देशक आदरणीय गुरु कनकाई बहुमुखी क्याम्पस सुरुङ्गाका नेपाली विभागका विभागीय प्रमुख उप प्रा. श्री **सेरबहादुर वानिया**प्रति म हार्दिक कृतज्ञता ज्ञापन गर्दछु । यसै गरी शोधपत्रको यस प्रस्तावलाई विभागीय स्वीकृति प्रदान गर्ने नेपाली शिक्षा विभाग, स्नातकोत्तर कार्यक्रम, कनकाई बहुमुखी क्याम्पसका नेपाली शिक्षा विभागका सम्पूर्ण गुरुवर्गमा पनि म आभार प्रकट गर्दछु ।

मलाई यस शोधपत्र लेखनका लागि आवश्यक सहयोगी सामग्री साथै हौसला र सल्लाह प्रदान गर्नुहुने महेन्द्र रत्न बहुमुखी क्याम्पस ताहाचलका सह प्रा. श्री **कमल कुमार पौडेल** र मेरा श्रीमान् **प्रेमप्रसाद अधिकारी** प्रति धन्यवाद ज्ञापन गर्दछु । शोधपत्र लेखनका लागि ल्यापटप उपलब्ध गराएर सहयोग गर्नुहुने **मेरा दाजु धिरेन्द्र शर्मा र भाउजू लक्ष्मीदेवी न्यौपाने** प्रति कृतज्ञ छु । यो शोधपत्र तयार गर्न सामग्री सङ्कलन, कम्प्युटर टाइपिङ तथा डिजाइनिङका काममा मलाई अनवरत सहयोग गर्ने मेरो भाई **गणेश शर्मा**, साथै सुझाव र सल्लाह प्रदान गर्नुहुनेे हुने श्री सिंहदेवी माध्यमिक विद्यालयका सम्पूर्ण शिक्षक मित्रहरुको सहयोगको कदर गर्दछु ।

अन्त्यमा यस शोधपत्रको आश्वयक मूल्याङ्कनका लागि त्रिभुवन विश्वविद्यालय नेपाली शिक्षा विभाग, कनकाई बहुमुखी क्याम्पसप्रति पनि आभार व्यक्त गर्दछु ।

शोधकर्ता

२४ डिसेम्बर २०१६ **इन्दिरा शर्मा**

शोधसार

प्रस्तुत शोधपत्रको ***कक्षा नौको नेपाली किताबमा आधारित नमुना नेपाली शब्दकोश*** शोधशीर्षक प्रस्तुत शोधको उद्देश्य कक्षा नौका बालबालिकाको स्तर सुहाउँदो एउटा नमुना शब्दकोशको निर्माण गर्नु हो ।

पाँच अध्यायमा विभाजित यस शोधको पहिलो अध्यायमा परिचय, अध्याय दुईमा पूर्वकार्यको समीक्षा र सैद्धान्तिक अवधारण, अध्याय तिनमा अनुसन्धान विधि, अध्याय चारमा कक्षा नौको नेपाली कितावमा आधारित नमुना नेपाली शब्दकोशको प्रस्तुती र अध्याय पाँचमा निष्कर्ष तथा सुझाव रहेको छ । अध्ययनको मूल भाग अथवा अध्याय चारमा ५०० शब्दलाई वर्णानुक्रममा राखी तिनको स्रोत, व्युत्पति, शब्दवर्ग, शब्दस्रोत र अर्थलाई समावेश गरी वर्णानुक्रममा राखिएको छ । अध्ययनको अन्तिममा शोधलाई प्रामाणिक र वस्तुनिष्ठ बनाउन प्रयोग गरिएका सन्दर्भसामग्रीको सूची र परिशिष्ट राखिएको छ ।

वर्ण विन्यास सम्बन्धि हालको समस्या त छदैछ त्यसमा पनि विद्यालय तहका लागि लेखिएका शब्दकोशको अवस्था ज्यादै न्यून रहेको देखिन्छ । सङ्क्षिप्त, सरल, सजिलो शब्दकोश भनी नाम दिएर विद्यालय तहका विद्यार्थीका लागि पाठ्य पुस्तक तथा दैनिक व्यवहारका शब्दहरू सङ्ग्रहीत गरेर शब्दकोश लेखिएको स्थिति छ । तर यी शब्दकोशहरूको प्रयोग भने लक्षित वर्गले न्यून रूपमा मात्र गरेको पाइन्छ । नेपाली भाषा विषयका लागि यस्ता कोशहरूको लेखन व्यावसायिक रूपमा हुन नसके पनि अध्ययन, अनुसन्धान तथा शोध कार्यको उद्देश्यपूर्तिका लागि मात्र हुने गरेको पाइन्छ । यसले गर्दा पनि कम्तीमा पनि विद्यालय स्तरमा तहगत वा कक्षागत रूपमा शब्दकोश निर्माण गर्नु आजको आवश्यकता रहेको छ । यसरी हेर्दा कक्षा नौका विद्यार्थीहरुको स्तर सुहाउँदो शब्दकोशहरू निर्माण गर्न सकिने स्थिति देखिन्छ ।

विद्यालय स्तरमा तहगत वा विषयगत शब्दकोश निर्माण गर्दा शिक्षणसिकाइ क्रियाकलापमा उपयोगी हुने देखिन्छ जस्तै शब्दको अर्थ पाउन, शब्दको स्रोत थाहा पाउन, शब्दको शुद्ध हिज्जे प्रयोग गर्न, एक शब्दलाई अनेक अर्थमा प्रयोग गर्न, शब्दको निर्माण प्रक्रिया बुझ्न,शब्दहरूलाई कोशीय अनुक्रममा राख्न ।

विषय सूची

विषय वस्तु	पेज नं.
अध्याय एक : परिचय	१
विषय प्रवेश	१
समस्याकथन	२
शोधको उद्देश्यहरू	२
अध्ययनको औचित्य	३
अध्ययनको परिसीमा	४
शोधपत्रको रूपरेखा	४
अध्याय दुई : पूर्वकार्यको समीक्षा र सैद्धान्तिक अवधारणा	६
पूर्वकार्यको समीक्षा	६
पूर्वकार्यको उपयोगिता	९
सैद्धान्तिक अवधारणा	९
शब्दकोशका प्रकार	११
कोश निर्माण योजना	१५
सामग्री सङ्कलन प्रक्रिया	१६
शब्दकोशको स्वरूप	१७
पूर्वभाग	१८
मूलभाग	१८
उत्तरभाग	१९
कोश सम्पादन प्रक्रिया	२०

अध्याय तिन : अनुसन्धान विधि	२८
अनुसन्धान ढाँचा	२८
जनसंख्या तथा नमुना	२८
नमुना छनोट विधि	२८
तथ्याङ्कका स्रोतहरु	२८
प्राथमिक स्रोत	२९
द्वितीय स्रोत	२९
अनुसन्धानका साधनहरु	२९
तथ्याङ्क सङ्कलन प्रकृया	३०
तथ्याङ्क विश्लेषण प्रकृया	३०
अध्याय : चार	३१
कक्षा नौ को नेपाली किताबमा आधारित नमुना नेपाली शब्दकोशको प्रस्तुति	
अध्याय : पाँच निष्कर्ष तथा सुझाव	७३
सन्दर्भ सूची	
परिशिष्ट	

तालिका सूची

क्र.सं.	तालिकाको नाम	पेज नं.
१	सङ्क्षिप्त शब्दको नमुना	२३
२	विराम र सङ्केत चिह्नको नमुना	२७

सङ्क्षेप सूची

अ.	:	अरबी
अकि.	:	अकर्मक क्रिया
अङ्.	:	अङ्ग्रेजी
अमू	:	अनुकरणमूल
अव्य.	:	अव्यय
उखा.	:	उखान
उदा.	:	उदाहरण
एक.	:	एकवचन
क्रि.	:	क्रिया
क्रियो.	:	क्रियायोगी
क्रिवि.	:	क्रिया विशेषण
कोक.	:	कोटिकर
गु.	:	गुरुङ
चि.	:	चिनिया
डा.	:	डाक्टर
ति.	:	तिर्यक्
तु.	:	तुर्की
तुल.	:	तुलनीय
त्रि.वि.	:	त्रिभुवन विश्वविद्यालय
द.नं.	:	दर्ता नम्बर

दो.सं.	: दोस्रो संस्करण
द्वि.	: द्वित्व
ना.	: नाम
नाधा.	: नामधातु
नायो.	: नामयोगी
निपा.	: निपात
नेपा. शि.	: नेपाली शिक्षा
नेवा.	: नेवारी
पं.	: पण्डित
पु.	: पुलिङ्ग
पुरु.	: पुरुष
प्रा.लि.	: प्राइभेट लिमिटेड
प्रेक्रि.	: प्रेरणार्थक क्रिया
फा.	: फारसी
बहु.	: बहुवचन
बाबो.	: बालबोली
लघु.	: लघुतावाची
वि.	: विशेषण
विप.	: विपरीतार्थी
विबो.	: विस्मयादिबोधक
विसं.	: विक्रम संवत्
सं.	: संस्कृत
संयो.	: संयोजक

संवा.	: सङ्ख्यावाचक
सक्रि.	: सकर्मक क्रिया
सम्पा.	: सम्पादक
सर्व.	: सर्वनाम
सा.सं.	: सातौँ संस्करण
स्त्री.	: स्त्रीलिङ्ग
हेय.	: हेयार्थी

विराम तथा सङ्केत चिह्न सूची

चिह्न	चिह्नको नाम
/	विभाजक, विकल्प जनाउने
–	योजक / निर्देशक चिह्न
.	सङ्क्षेप चिह्न
+	संयोजक / जोड
/ /	उच्चरित रूप
( )	विवृति / स्पष्टीकरण / रूपायन आदि
˛ ˋ	व्युत्पादन / व्युत्पत्ति
।।।।।	खाली
ः	व्याख्या / सापेक्ष / निर्देशक
श्र	अगिल्लोबाट व्युत्पादन
?	पछिल्लोबाट व्युत्पादन
।	पूर्णविराम
,	अल्पविराम
इ	अर्द्धविराम
?	प्रश्नविराम
!	उद्गार / विस्मयादिबोधक
.... ’	एकोहोरो उद्धरण
.... ’’	दोहोरो उद्धरण